

Utvecklingen av alkoholvanorna hos barn och ungdom

Björn Hibell

Tillgängliga riksrepresentativa undersökningar visar att alkoholkonsumtionen steg både bland pojkar och flickor från slutet av 1940-talet till slutet av 1960-talet. Flickorna fortsatte sedan att öka under 1970-talet. I slutet av 1970- och början av 1980-talet sjönk emellertid konsumtionen både bland barn och ungdom. Sedan mitten av 1980-talet har den varit relativt oförändrad bland elever i grundskoleåldern medan den steg mellan 1985 och 1988 bland pojkar i de äldre tonåren och i gruppen 20–24 år samt bland flickor i åldersgruppen 16–19 år. Ökningen, som avstannade 1989, består i första hand av en tilltagande starkölskonsumtion.

Björn Hibell är docent i sociologisk alkoholforskning och verksam som direktör vid CAN (Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplösning).

"Debutåldern har sjunkit", "Alkoholkonsumtionen ökar", "Starkölet är den nya inledningen bland ungdomen", "Det var mycket bättre förr". Detta är vanliga påståenden som man möts av i diskussioner om ungdomens alkoholvanor. Beskriver de verkligheten eller ser den annorlunda ut?

I syfte att belysa denna frågeställning är målsättningen med artikeln i första hand att beskriva utvecklingen av alkoholvanorna hos barn och ungdom under de båda senaste decennierna. Under denna tid är konsumtionen relativt välbelyst i olika undersökningsserier. De som redovisas här gäller CANs undersökningar bland skolelever och värnpliktsinskrivna samt SIFOs ungdomsundersökningar. Vissa uppgifter finns dock som belyser förändringarna under den första delen av efterkrigstiden.

Utvecklingen mellan 1947 och 1972

1947 genomfördes en undersökning av alkoholvanorna bland ungdomar i åldrarna 18–27 år och det dröjde sedan drygt 20 år innan nästa riksrepresentativa ungdomsundersökning gjordes 1968 (Hibell 1977). Frågeställningar, metoder och åldersindelningar var lite olika i de båda studierna men för åldersgruppen 18–25 år kan man ändå dra vissa slutsatser om förändringarna mellan 1947 och 1968.

Jämförbara frågor finns i första hand för spritkonsumtionen. De visar en ökad andel spritkonsumenter, sänkt debutålder, ökad konsumtionsfrekvens samt, för männen i åldrarna 18–22 år, en ökad kvantitet per konsumtionstillfälle.

År 1972 upprepades 1968 års undersökning på samma åldersgrupp (15–25 år) och delvis på samma urval (Hibell 1977). Resultaten kan mycket översiktligt sammanfattas med att debutåldern sjönk och konsumtionskvantiteten ökade. Däremot minskade konsumtionsfrekvensen något bland pojkarna medan den var relativt oförändrad för flickorna. Sammantaget innebär detta att förändringarna i den årliga totala alkoholkonsumtionen var mycket begränsade bland pojkarna medan flickornas sammanlagda konsumtion ökade påtagligt från 1968 till 1972. Flickorna uppvisade också en ökad berusningsfrekvens.

Flertalet redovisade förändringar återfinns i samtliga åldersgrupper, men det är ändå uppenbart att ten-

.....
Ökad andel spritkonsumenter, sänkt debutålder, ökad konsumtionsfrekvens samt för männen i åldrarna 18–22 år en ökad kvantitet per konsumtionstillfälle
.....

Flickornas sammanlagda konsumtion ökade påtagligt från 1968 till 1972. Flickorna uppvisade också en ökad berusningsfrekvens

denserna mot mindre återhållsamma alkoholvanor i första hand gäller de yngsta (15–17 år) och flickorna i större utsträckning än pojkarna. Därmed utjämnades alkoholvanorna mellan könen och i den yngsta åldersgruppen bestod skillnaderna 1972 i första hand av att pojkarna drack större kvantiteter per gång.

Även i övriga ålderskategorier närmade sig flickornas pojkarnas beteende, men det är ändå fullt klart att pojkarna över 18 år i 1972 års undersökning uppvisade betydligt mindre återhållsamma alkoholvanor än sina jämnåriga kvinnliga kamrater.

Skolundersökningarna

Sedan 1971 har det årligen genomförts undersökningar av alkohol-, narkotika-, tobaks- och sniffningsvanorna bland eleverna i årskurs 9. Från och med 1983 har eleverna i årskurs 6 endast medverkat vart annat år men i övrigt har de deltagit varje år. Undersökningarna genomfördes tidigare av bla Stockholms universitet och Statistiska centralbyrån (SCB) men sedan 1986 görs de av CAN (Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning).

Eleverna fyller 13 (årskurs 6) respektive 16 år (årskurs 9) det år då undersökningen genomförs. Vid undersökningens genomförande på våren är emellertid merparten fortfarande 12 respektive 15 år. Vid jämförelser med redan redovisade SIFO-undersökningar är eleverna i årskurserna 6 och 9 snarast att betrakta som 12- respektive 15-åringar.

Undersökningarna har gjorts på riksrepresentativa urval av klasser. 1989 utgjordes urvalet av 182 klasser i årskurs 6 och 278 i årskurs 9 (Andersson och Hibell 1989). Sammanlagt deltog ca 3 600 elever i den yngsta årskursen och ca 5 700 bland de äldsta. Bortfallet har varit ungefär lika stort i alla undersökningar och uppgick 1989 till 7% i årskurs 6 och 13% i årskurs 9.

Frågeformuleringarna var i vissa fall annorlunda i de undersökningar som SCB gjorde 1983–1985. I somliga tabeller och figurer saknas därför data från åren 1984–1986 (för 1983 finns dock uppgifter från

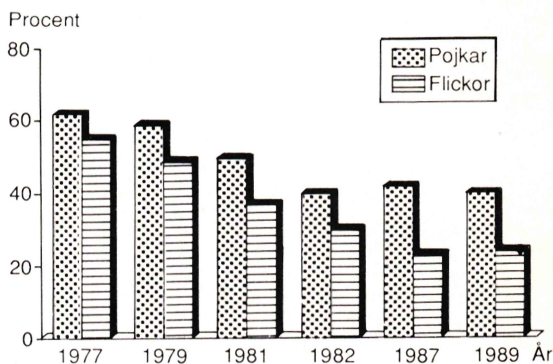
en speciell sk länkundersökning, som gjordes på en del av urvalet i årskurs 9, vilka besvarade de ursprungliga frågorna (Skolöverstyrelsen 1983)).

Andelen alkoholkonsumenter

I skolundersökningarna används en relativt vid definition av begreppet "alkoholkonsument". För att bli klassificerad som alkoholkonsument är det tillräckligt att vederbörande åtminstone "en gång om året eller mer sällan" dricker antingen ett glas öl (gäller ej lättöl), 2 cl vin eller 2 cl sprit.

Bland eleverna i årskurs 6 har andelen alkoholkonsumenter minskat påtagligt mellan 1977 och 1989 (figur 1). I den första undersökningen var det 63% av pojkarna och 56% av flickorna som drack alkohol medan värdena sjunkit till 40 respektive 24% i 1989 års studie. Minskningen har i första hand inträffat mellan 1977 och 1987 och i de båda senaste undersökningarna (1987 och 1989) är andelarna i stort sett desamma.

Figur 1. Andelen alkoholkonsumenter i årskurs 6 efter kön. 1977–1989. (Källa: Andersson och Hibell 1989)

Vissa minskningar i andelen alkoholkonsumenter finns även bland eleverna i årskurs 9, även om förändringarna inte är lika påtagliga. Mellan 1971 och 1989 sjönk andelen från 91 till 77% bland pojkarna och från 90 till 74% flickorna. Merparten av förändringen inträffade dock mellan 1977 och 1986 och sedan mitten på 1980-talet har värdena varit relativt oförändrade.

Den redovisade minskningen i andelen alkoholkonsumenter i årskurs 6 återfinns också för de enskilda alkoholdryckerna. De yngsta eleverna dricker relativt sällan och vanligen i förhållandevis små kvantiteter. Andelarna som dricker ofta i stora kvantiteter har genomgående varit små och redovisningen av konsumtionen av de enskilda alkoholdryckerna och berusningsbenägenheten begränsas därför till eleverna i årskurs 9.

Ölkonsumtionen

I början på 1970-talet var mellanöl den helt dominerande alkoholdrycken bland ungdomar och skolundersökningarna innehöll därför inga frågor om konsumtion av öl klass II och starköl. Frågor om dessa båda drycker började dock ställas 1976 i anslutning till diskussionerna om att eventuellt förbjuda mellanölsförsäljningen. Denna upphörde sedermera den 1 juli 1977, varför uppgifterna från 1977 års undersökning härrör från den tid då mellanölet fortfarande var tillgängligt.

I anslutning till mellanölens borttagande ökade konsumtionen påtagligt av öl klass II (tabell 1). Andelen konsumenter i årskurs 9 steg bland pojkarna från 40 till 70% mellan 1977 och 1979 och bland flickorna från 36 till 64%. Därefter har andelen sjunkit något men är i den senaste undersökningen (62% av pojkarna och 49% av flickorna) fortfarande betydligt högre än på "mellanölstiden".

Även konsumtionsfrekvensen av öl klass II ökade mellan 1977 och 1979. Efter några år sjönk den emellertid och har under 1980-talet legat på ungefär samma nivå som före mellanölsförbudet.

De ökningarna som inträffade för konsumtionskvantiteten har emellertid i stort sett bestått. Mellan 1977 och 1979 steg andelen pojkar i årskurs 9 som brukade dricka fem burkar öl klass II eller mer per gång från 5 till 24%. Den har sedan varit några procentenheter lägre under 1980-talet och uppgick 1989 till 21%. Bland flickorna steg motsvarande andel från 3 till 9% mellan 1977 och 1979 för att utgöra ca 6% under 1980-talet.

Förändringarna i starkölskonsumtionen har varit likartade dem som redovisats för öl klass II. I anslutning till mellanölens borttagande steg således andelen starkölskonsumenter för att "stabiliseras" på en något

Tabell 1. Konsumtionen av öl klass II, starköl, vin och sprit. Procent av samtliga pojkar och flickor i årskurs 9, 1971–1989 (1983 års data är från den sk länkundersökningen).

Konsumtions- kategori	Pojkar						Flickor					
	71	77	79	83	87	89	71	77	79	83	87	89
<i>Öl klass II</i>												
Konsument	..	40	70	65	64	62	..	36	64	58	51	49
En gång/vecka eller oftare	..	10	16	11	11	10	..	7	10	4	5	4
5 burkar eller mer per gång	..	5	24	21	18	21	..	3	9	7	6	6
<i>Starköl</i>												
Konsument	..	51	67	53	59	60	..	51	66	52	47	48
En gång/vecka eller oftare	..	2	6	5	5	4	..	2	7	3	3	3
5 burkar eller mer per gång	..	11	21	13	13	15	..	4	9	4	3	3
<i>Vin</i>												
Konsument	74	76	72	68	62	52	82	83	81	78	70	59
En gång/vecka eller oftare	7	5	5	5	3	2	8	6	6	6	3	2
60 cl eller mer per gång	24	19	21	22	16	14	8	13	13	16	11	9
<i>Sprit</i>												
Konsument	76	78	75	60	67	65	72	79	81	65	68	63
En gång/vecka eller oftare	9	7	8	6	6	5	8	9	9	5	5	3
37 cl eller mer per gång	38	40	42	26	24	25	12	26	27	12	13	12

lägre nivå i slutet av 1980-talet (tabell 1). Detsamma gäller konsumtionsfrekvenserna som dock genomgående legat på en något lägre nivå än den som gäller för öl klass II.

Mellan 1977 och 1979 fördubblades andelen elever i årskurs 9 som uppgav att de brukar dricka åtminstone 5 burkar starköl per gång (från 11 till 21% bland pojkarna och från 4 till 9% bland flickorna). Motsvarande andelar sjönk emellertid i början på 1980-talet och har sedan varit relativt oförändrade (15% bland pojkarna och 3% bland flickorna i 1989 års studie).

Konsumtionen av vin och sprit

Mellan 1971 och 1979 steg andelen spritkonsumenter bland flickor från 72 till 81% (tabell 1). I övrigt var

Mellan 1979 och 1989 har andelen vinkonsumenter sjunkit från 72 till 52 % bland pojkarna och från 81 till 59 % hos flickorna i årskurs 9

andelen konsumenter av vin och sprit relativt oförändrade under 1970-talet. De har emellertid varit lägre under 1980-talet och för vin kan en kontinuerlig minskning noteras under det senaste decenniet. Mellan 1979 och 1989 har andelen vinkonsumenter sjunkit från 72 till 52 % bland pojkarna och från 81 till 59 % hos flickorna.

För både vin och sprit gäller att konsumtionsfrekvensen var relativt oförändrad under 1970-talet för att sjunka något i början av 1980-talet och sedan förbli ganska oförändrad. Som exempel kan nämnas att andelen flickor som brukade dricka sprit en gång i veckan eller oftare var 8 % 1971, 9 % 1977, 5 % 1983 och 3 % 1989 (tabell 1).

De mängder vin och sprit som pojkarna i årskurs 9 uppgav att de brukade dricka var relativt oförändrade under 1970-talet. Drygt 20 % svarade att de brukade dricka 60 cl vin eller mer och ca 40 % att spritkonsumtionen brukade uppgå till 37 cl eller mer (tabell 1). I början på 1980-talet sjönk denna andel för sprit (26 % 1983) för att sedan vara relativt oförändrad. Minskningsningar för vin kan emellertid inte konstateras förrän i slutet på 1980-talet och i den senaste studien var det 14 % som uppgav att de brukar dricka 60 cl eller mer per gång.

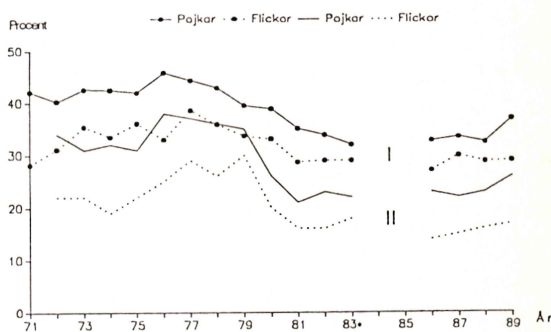
I motsats till pojkarna ökade flickorna i årskurs 9 sin konsumtion av vin och sprit under 1970-talet. Såväl för vin som sprit blev det fler som brukade dricka relativt stora kvantiteter per gång. Mellan 1971 och 1977 ökade andelen som brukade dricka 60 cl vin eller mer från 8 till 13 % medan andelen som brukade dricka 37 cl sprit eller mer steg från 12 till 26 % (tabell 1). Liksom för pojkarna sjönk andelen med denna spritkonsumtion i början på 1980-talet (12 % 1983) för att sedan vara oförändrad medan andelen som brukade dricka 60 cl vin eller mer inte minskade förrän i slutet av 1980-talet (9 % 1989).

Berusningsbenägenheten

I skolundersökningarna används två olika frågor för att mäta berusningsbenägenheten. Den ena handlar om hur ofta man brukar känna sig berusad när man dricker alkohol och den andra om hur ofta det händer att man dricker alkohol motsvarande minst en halvflaska sprit eller en helflaska vin eller fyra burkar starköl eller sex burkar öl klass II ("folköl") vid samma tillfälle. Sistnämnda kallas "storkonsumtion".

Lite generaliserande kan det sägas att berusningsbenägenheten bland pojkarna i årskurs 9 var relativt oförändrad under 1970-talet. Drygt 40 % uppgav att de brukade bli berusade varje eller nästan varje gång de drack alkohol och ca 35 % redovisade storkonsumtion någon gång i månaden eller oftare (figur 2). I början av 1980-talet sjönk dessa andelar och har sedan varit relativt oförändrade. 1989 års värden är emellertid några procentenheter högre än dem som noterades 1988 (37 respektive 33 % för berusningsfrekvensen och 26 respektive 23 % för storkonsumtionen). Eftersom konsumtionen av de enskilda alkoholdryckerna varit relativt oförändrad mellan de båda senaste undersökningarna finns det emellertid anledning att inte övervärdera de något höjda värdena.

Figur 2. (I) Andelen elever i årskurs 9 som känner sig berusade varje/nästan varje gång de dricker alkohol och (II) andelen elever som rapporterat "storkonsumtion" ** någon gång per månad eller oftare efter kön. 1971–1989. (Direkt jämförbara data saknas för 1984 och 1985.) (Källa: Andersson och Hibell 1989)

* Avser den sk länksundersökningen.

** Hur ofta händer det att du dricker alkohol motsvarande minst en halvflaska sprit eller en helflaska vin eller fyra burkar starköl eller sex burkar öl klass II ("folköl") vid samma tillfälle?"

Berusningsbenägenheten bland flickorna ökade under 1970-talet

na för berusningsbenägenheten i 1989 års undersökning. Innan man kan uttala sig om ett eventuellt trendbrott finns det således anledning att invänta 1990 års studie.

Berusningsbenägenheten bland flickorna ökade under 1970-talet. Detta märks framför allt när det gäller storkonsumtionen. Mellan 1972 och 1979 ökade andelen flickor som noterade storkonsumtion någon gång i månaden eller oftare från 22 till 30 % (figur 2). Därefter sjönk berusningsfrekvensen i början av 1980-talet för att sedan vara relativt oförändrad. Sålunda var det 17 % som redovisade nämnda storkonsumtionsfrekvens i 1989 års undersökning.

Sammanfattning

Sedan slutet av 1970-talet har andelen alkoholkonsumenter minskat bland eleverna i årskurs 6. Flertalet dricker sällan och i regel endast små kvantiteter. I nian var pojkarnas alkoholvanor relativt oförändrade under början och mitten av 1970-talet, medan andelen flickor som brukade dricka förhållandevis stora kvantiteter per gång ökade. Mellanölets borttagande (1 juli 1977) medförde en ökad konsumtion av öl klass II och starköl, som emellertid inte "kompenserade" bortfallet av mellanölskonsumtionen. Mellan 1979 och 1981 minskade konsumtionen av samtliga drycker. Därefter har alkoholvanorna varit relativt oförändrade.

Pojkarna i årskurs 9 är konsumenter av öl klass II och starköl i något större utsträckning än flickorna och dricker också dessa något oftare än sina kvinnliga klasskamrater. Å andra sidan är det fler flickor än pojkar som är konsumenter av vin. I övrigt finns inga betydande skillnader mellan könen när det gäller andelen konsumenter respektive konsumtionsfrekvensen för de studerande alkoholsorterna. För samtliga drycker gäller emellertid att det är betydligt fler pojkar än flickor som uppgett att de brukar dricka förhållandevis stora mängder per gång.

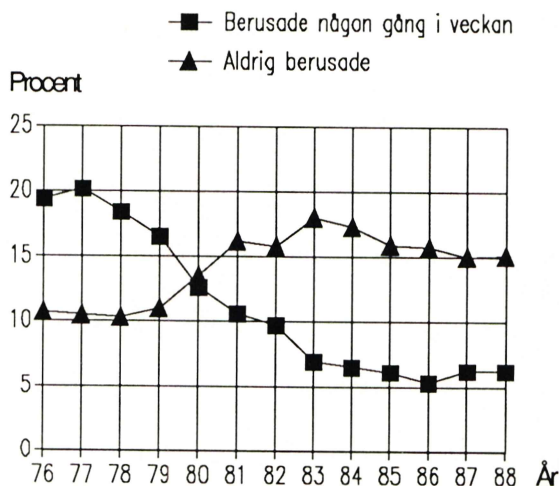
Undersökningar bland värnpliktsinskrivna

Sedan början på 1970-talet har det genomförts anonyma enkäter om alkohol- och narkotikavanorna i anslutning till den militära inskrivningen. Årligen har 50 000–60 000 huvudsakligen 18-åriga män skrivits in och varje år är det ca 10 % som inte deltagit i enkäten.

När det gäller alkoholvanorna är det i första hand berusningskonsumtionen som belysts. Frågor ställs dels om hur ofta man dricker sig berusad och dels vilka drycker man använder sig av i berusningssyfte. Frågeformuleringen har ändrats något och jämförbara data finns från och med 1976.

Berusningsfrekvensen minskade markant i början på 1980-talet. År 1977 var det 20 % som svarade att de brukade bli berusade en gång i veckan eller oftare (figur 3). Därefter sjönk andelen kontinuerligt och uppgick till 13 % 1980 och 6 % år 1985. Under senare delen av 1980-talet har den sedan legat kvar på ca 6 %.

Figur 3. Berusningsfrekvensen bland värnpliktsinskrivna 1976–1988. (Källa: CAN 1989.)

Andelen som aldrig dricker sig berusad ökade från drygt 10 % år 1977 till omkring 15 % i de senaste undersökningarna (figur 3). Värdet var dock högst 1983 då 18 % uppgav att de aldrig drack sig berusade.

Starköl och sprit är de drycker som oftast används i berusningssyfte. Spiritens andel har varit relativt oförändrad under hela 1980-talet och uppgick 1988 till 51 %. Däremot har det blivit vanligare att starköl

Starkölets ökade betydelse som berusningsdryck sammanfaller med en minskning för vinets

används i berusningssyfte. 1981 uppgavs detta av 51 % av de inskrivningsskyldiga och 1988 hade denna andel stigit till 69 %.

Starkölets ökade betydelse som berusningsdryck sammanfaller med en minskning för vinets. År 1984 var det 20 % som uppgav att de brukade berusa sig på lättvin och 1988 hade denna andel halverats (10 %). Motsvarande förändring för starkvin har gått från 19 till 11 %. Däremot har öl klass II använts i berusningssyfte i ungefär samma utsträckning under hela 1980-talet och 1988 uppgick den andel som svarade detta till 20 %.

SIFO-undersökningarna

Sedan början på 1970-talet har SIFO genomfört årliga intervjuundersökningar av ungdomens alkoholvanor. De görs på riksrepresentativa urval i åldrarna 12–24 år. Den senaste undersökningen genomfördes i huvudsak i januari 1989 och gjordes på ett urval av ca 2000 personer. Sammanlagt intervjuades 1 489 ungdomar och bortfallet uppgick till ca 20 %.

Undersökningarna är av sk ommbusstyp, vilket innebär att frågor från flera uppdragsgivare samlas i ett gemensamt formulär. Frågorna ställs vid personliga besök i intervjupersonens hem.

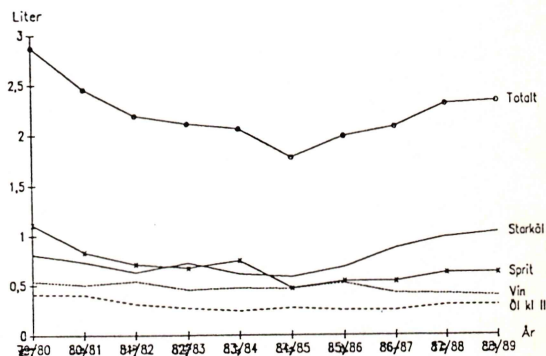
Att slå samman en så bred grupp som 12–24 år till en enhet är knappast meningsfullt när det gäller att beskriva alkoholvanorna. Bland de yngsta är konsumtionen mycket begränsad medan de äldsta tillhör den ålderskategori som har de mest utbredda vanorna. Materialets begränsade storlek gör det emellertid inte möjligt att uppdelas i allt för många åldersgrupper. Separat för pojkar och flickor har dock en indelning gjorts i grupperna 12–15, 16–19 och 20–24 år.

Totalkonsumtionen

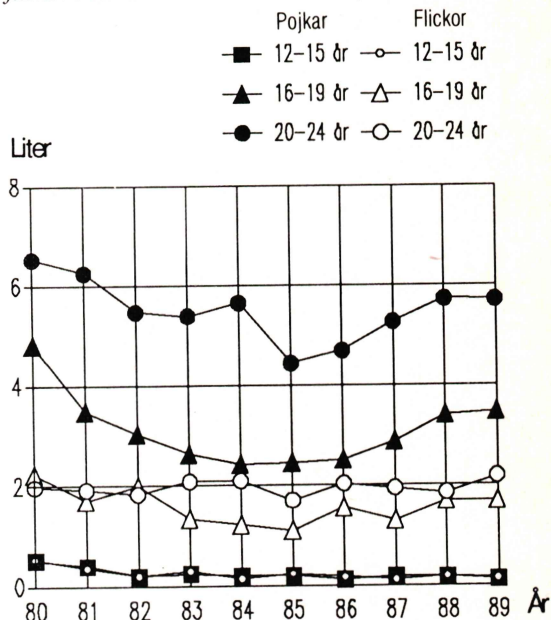
Som ett samlat mått på alkoholkonsumtionen har beräkningar gjorts av den genomsnittliga totala årskonsumtionen dels för olika dryckestyper och dels totalt, allt mätt i liter alkohol 100 %.

Av figur 4 framgår att alkoholkonsumtionen i hela ungdomsgruppen sjönk markant från 1980 till 1985. Därefter steg den till och med 1988 för att vara relativt oförändrad 1989 (ökning med 1 %). Trots att det inte inträffade några betydande förändringar mellan de båda senaste undersökningarna är det osäkert att uttala sig om det inträffat ett nytt trendbrott. För en sådan slutsats behövs data från åtminstone 1990 års undersökning.

Figur 4. Den beräknade genomsnittliga årskonsumtionen bland 12–24-åringar, omräknat till liter alkohol 100 % 1980–1989. (Källa: CAN 1989)

Figur 5. Den beräknade genomsnittliga totala årskonsumtionen mätt i liter alkohol 100 % bland pojkar och flickor i olika åldrar. 1980–1989. (Källa: CAN 1989.)

Utvecklingen har inte varit likartad i alla åldersgrupper (figur 5). Minskningen i början av 1980-talet tycks dock vara en ganska generell företeelse. Här utgör emellertid de äldsta flickorna (20–24 år) ett undantag. Med vissa fluktuationer har deras alkoholkonsumtion varit relativt oförändrad under hela 1980-talet.

Den ökade konsumtionen av alkohol mellan 1985 och 1988 återfinns i första hand bland flickorna i den mellersta åldersgruppen (16–19 år) och bland pojkar i de båda äldsta grupperna (16–19 år och 20–24 år). Bland de yngsta ungdomarna (12–15 år) har konsumtionen snarare fortsatt att minska under slutet av 1980-talet. Värdena är emellertid så låga i denna grupp att inverkan av slumpfaktorer gör det svårt att uttala sig alltför säkert om de yngstas alkoholvanor. Det är emellertid helt klart att de inte ökat sin konsumtion.

Konsumtionen av enskilda drycker

Under 1980-talet har det inträffat en del förändringar i sammansättningen av de ungas alkoholkonsumtion (figur 4). Spritens andel har minskat medan starkölet har blivit populärare under senare år. I den senaste undersökningen svarade starkölet för 44% av den totala alkoholkonsumtionen i hela åldersgruppen 12–24 år. Konsumtionen av öl klass II har varit relativt oförändrad under 1980-talet. Detsamma gäller vinet, som dock visar en viss minskningstendens under senare år.

Starkölets dominerande roll i ungdomens alkoholkonsumtion gäller både bland pojkar och flickorna (tabell 2). I de två äldsta åldersgrupperna (16–24 år) svarar starkölet för ca 45% av den totala alkoholkon-

sumtionen både bland pojkarna och flickorna.

De traditionella könsskillnaderna när det gäller vin kvarstår i första hand bland de äldsta flickorna (20–24 år), där vin är den näst mest populära drycken. Flickorna i den mellersta åldersgruppen dricker emellertid lika mycket sprit som vin. Bland pojkarna är sprit den klart dominerande drycken efter starkölet.

I den yngsta åldersgruppen (12–15 år) är den totala alkoholkonsumtionen så låg att det finns stora osäkerheter i att fördela den på olika alkoholdrycker. Det är emellertid helt klart att starkölet inte har en dominerande roll bland de yngsta.

Könsskillnader

Av de redovisade undersökningarna framgår att flickorna (15–25 år) ökade sin totala alkoholkonsumtion mellan 1968 och 1972 medan pojkarnas var relativt oförändrad. Flickorna närmade sig därmed pojkarna och denna utveckling tycks ha fortsatt ytterligare några år. Detta gäller åtminstone flickorna i årskurs 9 som till skillnad mot pojkarna, ökade sin konsumtion mellan 1971 och 1977. De huvudsakliga skillnader som då fanns mellan könen, och som sedan kvarstår, är att flickorna i årskurs 9 dricker ungefär lika ofta som pojkarna medan de sistnämnda, genomsnittligt, dricker mer per gång.

SIFO-undersökningarna bekräftar att skillnaderna mellan pojkarna och flickorna är små i den yngsta åldersgruppen (12–15 år), vilket i första hand hänger samman med att konsumtionen är mycket begränsad. Med stigande ålder ökar könsskillnaderna. De är stora redan i den mellersta åldersgruppen (16–19 år) men är således störst i den äldsta (20–24 år).

Tabell 2. Olika dryckers andelar av den totala alkoholkonsumtionen i olika åldersgrupper i 1989 års SIFO-undersökning.

	Pojkar			Flickor			Totalt
	12–15	16–19	20–24	12–15	16–19	20–24	
Öl klass II	31	16	12	43	8	9	13
Starköl	23	42	48	14	43	41	44
Vin	15	7	13	14	24	32	17
Sprit	31	35	27	29	25	18	26
Totalt*	0,13	3,47	5,72	0,14	1,69	2,17	2,34

* Uttrycket i liter alkohol 100%

Diskussion

Samtliga redovisade undersökningar visar entydigt att ungdomens alkoholkonsumtion sjönk i början av 1980-talet. Denna förändring är emellertid inte unik för ungdomsgruppen utan återfinns också i den vuxna befolkningen. Med alkoholförsäljningen som indikator minskade nämligen de vuxnas konsumtion med drygt 20 % mellan 1976 och 1984.

Minskningen av alkoholkonsumtionen har sannolikt flera orsaker. Bland dessa märks försämrade disponibla inkomster och ett ökat hälsomedvetande i vissa befolkningsgrupper. Dessutom förändrades attityderna och alkoholpolitiken i mer restriktiv riktning. En av de första och mer betydelsefulla alkoholpolitiska insatserna i slutet av 1970-talet för att dämpa den totala alkoholkonsumtionen var mellanölets borttagande (Nilsson et al 1984).

Utvecklingen under senare delen av 1980-talet är emellertid inte lika entydig. Skolundersökningarna indikerar att alkoholvanorna i årskurs 6 och 9 varit relativt oförändrade sedan mitten av 1980-talet. En likartad bild framkommer också när det gäller de inskrivningsskyldiga 18-åriga pojkarnas berusningsbenägenhet. Däremot visar SIFO-undersökningarna på en tilltagande konsumtion mellan 1985 och 1988.

Ökningen i SIFO-undersökningarna gäller emellertid inte den yngsta åldersgruppen (12–15 år) varför resultaten för dessa åldrar är likartade dem som redovisats i skolundersökningarna. Tvärt emot uppvisar pojkarna i den mellersta åldersgruppen (16–19 år) en ökad alkoholkonsumtion mellan 1985 och 1988 medan berusningsfrekvensen bland värnpliktsinskrivna 18-åriga pojkar var relativt oförändrad under motsvarande tid.

En möjlig förklaring till denna skillnad kan vara att konsumtionen kan öka utan att berusningsfrekvensen ökar och en annan att de båda undersökningsserierna är olika bra på att fånga upp förändringar. Ytterligare ett förhållande att beakta är att merparten av de värnpliktsinskrivna fyller 18 år under det år undersökningen genomförs medan 18-åringarna i SIFO-undersökningen fyllde 18 år året innan undersökningen genomfördes i januari. SIFOs 18-åringar är därför i genomsnitt ett halvt år äldre än de värnpliktsinskrivna. En möjlig "gemensam tolkning" av de båda undersökningsserierna är därför att ökningen i SIFO-

undersökningarna i första hand inträffat i den äldre delen av åldersgruppen 16–19 år.

För den äldsta pojkggruppen i SIFO-undersökningarna (20–24 år) liksom för de båda äldsta flickgrupperna (16–24 år) saknas jämförbara riksrepresentativa studier. Slutsatserna för dessa grupper begränsar sig därför till data från SIFO-undersökningarna.

Mot bakgrund av ovanstående resonemang kan följande slutsatser dras om utvecklingen av alkoholvanorna bland barn och ungdom sedan 1985: Bland eleverna i grundskolan (upp till och med ca 15 år) synes alkoholkonsumtionen ha varit relativt oförändrad sedan mitten av 1980-talet. Däremot steg konsumtionen bland pojkarna i övre tonåren och i åldrarna 20–24 år. Ökningar kan också noteras bland flickorna i åldrarna 16–19 år. Nämda ökningar inträffade i första hand mellan 1985 och 1988. I 1989 års undersökning var konsumtionen däremot relativt oförändrad. Den redovisade ökningen är i första hand att hänföra till en ökad starkölskonsumtion.

Under senare år är det många som framhållit att ungdomens alkoholkonsumtion ökat. När det gäller elever i grundskolan bekräftas inte denna bild av tillgängliga data. Det kan naturligtvis inte uteslutas att de undersökningar som redovisats inte förmår att ge en rättvisande bild av de förändringar som inträffat. Detta förefaller emellertid mindre sannolikt även om det inte kan uteslutas att det finns en viss tröghet innan nya beteenden "slår igenom" i frågeundersökningar.

REFERENSER

- Andersson, B och Hibell, B: Skolelevers drogvanor 1989. Rapportserie Nr 9, Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning, Stockholm 1989.
- CAN: Rapport 89. Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning, Stockholm 1989.
- Hibell, B: Om utvecklingen av den svenska ungdomens alkoholvanor från 1947 till 1976. Doxa, Lund 1977.
- Nilsson, T et al: När mellanölet försvann. Linköpings universitet, Linköping 1984.
- Skolöverstyrelsen: Skolungdomens alkohol-, tobaks- och narkotikavanor. Våren 1983. Årskurs 6 och 9. Stockholm 1983.